

Верховний
Суд

ОГЛЯД
судової практики
Касаційного цивільного суду
у складі Верховного Суду
(актуальна практика)

Рішення, внесені до ЄДРСР,
за липень 2025 року

ЗМІСТ

1. Спори, що виникають із питань захисту права власності	8
1.1. Право власності на службове житло не може бути набуте за набувальною давністю, оскільки проживання в ньому як члена сім'ї працівника на підставі ордеру не є безтитульним і добросовісним володінням. Тривале користування квартирою, її утримання та проведення ремонтів не створюють підстав для набуття права власності	8
2. Спори, що виникають із земельних правовідносин	9
2.1. Громадяни, які мали в користуванні земельні ділянки, надані їм до введення в дію Земельного кодексу УРСР 1990 року, зберігають права на користування такими ділянками до оформлення ними у встановленому порядку прав власності на землю або землекористування. Для підтвердження прав спадкоємців на таку земельну ділянку необхідно довести, що на момент відкриття спадщини право власності або користування було належним чином оформлене спадкодавцем та земельна ділянка входила до складу спадщини....	9
2.2. У спорах про повернення з незаконного володіння земельних ділянок лісового фонду належним способом захисту прав держави є віндикаційний позов, а не негаторний. Якщо держава не є фактичним володільцем земельної ділянки лісового фонду, право власності на яку зареєстроване за іншою особою, то вона має право на витребування такої ділянки з чужого незаконного володіння. Статус володільця в держави буде відновлений у разі задоволення вимог про витребування на її користь спірної земельної ділянки та внесення до відповідного державного реєстру запису про право власності держави на цю ділянку.....	10
2.3. Для поновлення договору оренди землі орендар зобов'язаний до закінчення строку дії договору повідомити орендодавця про намір його поновити та надати проект додаткової угоди. Укладення додаткової угоди про поновлення договору оренди після спливу строку його дії без дотримання встановленої законом процедури не може вважатися правомірним поновленням договору та є підставою для визнання такої угоди недійсною.....	12
3. Спори, що виникають із правочинів, зокрема договорів.....	13

- 3.1. Клієнт банку не несе відповідальності за несанкціоновані операції з платіжною картою, якщо він невідкладно повідомив банк про такі операції, а банк не довів, що клієнт своїми діями чи бездіяльністю сприяв втраті або незаконному використанню персонального ідентифікаційного номера чи іншої інформації, яка дає змогу ініціювати платіжні операції. Сам по собі факт коректного введення вихідних даних для ініціювання банківської операції не може достовірно підтверджувати вину клієнта..... 13
- 3.2. Закінчення строку дії договору банківського вкладу не припиняє зобов'язання банку повернути депозит вкладнику. Одностороннє зарахування банком коштів на інший рахунок клієнта без його згоди та без дотримання договірної процедури не є належним виконанням зобов'язань. За відсутності доказів фактичного отримання вкладником коштів зобов'язання банку щодо повернення депозиту залишається невиконаним..... 15
- 3.3. Якщо договором про надання освітніх послуг передбачено декілька етапів навчання (теоретичний та практичний), а також право замовника на відмову від занять до їх початку з поверненням сплачених коштів, то замовник має право відмовитися від продовження навчання до початку кожного з етапів. При цьому виконавець зобов'язаний повернути кошти за ненадані послуги, якщо не доведе фактичний початок відповідного етапу навчання 16
- 3.4. При нарахуванні пені за прострочення виконання договору доручення базою для її обчислення є не загальна сума коштів, сплачених за придбання та транспортування товару, а розмір плати повіреному за надання послуг. Якщо розмір плати повіреному прямо не встановлений у договорі, він має визначатися відповідно до звичайних цін на такі послуги. Сума коштів, що є платою за сам товар і його транспортування, не може вважатися загальною вартістю замовлення в розумінні ч. 5 ст. 10 Закону України «Про захист прав споживачів»..... 17
- 3.5. Перебіг позовної давності за вимогами про застосування наслідків нікчемного правочину починається від дня, коли почалося його виконання. Ця норма є спеціальною і визначає особливості початку перебігу позовної давності, незалежно від того, чи було такий нікчемний правочин виконано повністю і яка зі сторін здійснила виконання. Початок перебігу позовної давності пов'язується саме з початком виконання нікчемного правочину (першої дії) та стосується будь-яких наслідків нікчемного правочину..... 19

4. Спори, що виникають із трудових правовідносин..... 20

4.1. Середній заробіток за час вимушеного прогулу є заробітною платою, що виплачується працівнику, незаконно позбавленому можливості працювати, за весь період від дня звільнення до поновлення на роботі без обмеження шестимісячним строком. За своєю правовою природою такий середній заробіток відрізняється від виплат за час затримки розрахунку при звільненні, оскільки компенсує неотриману заробітну плату за період вимушеного невиконання трудової функції не з вини працівника..... 20

4.2. Роботодавець зобов'язаний заново здійснити нове персональне попередження працівника про наступне вивільнення не пізніше ніж за два місяці, одночасно запропонувати всі наявні вакантні посади, а також отримати нове погодження уповноваженого органу, якщо воно вимагається. Використання документів (попередження, погодження тощо) з попереднього звільнення, яке вже було визнане судом незаконним, є порушенням трудового законодавства та підставою для поновлення працівника на роботі 22

5. Спори, що виникають із сімейних правовідносин 24

5.1. Позбавлення батьківських прав є обґрунтованим за умови встановлення свідомої та винної поведінки батьків в ухиленні від виконання обов'язків, що призвело до повного розриву сімейних зв'язків з дітьми. Формальне заперечення проти позову без реальних дій щодо налагодження стосунків з дітьми не є підставою для збереження батьківських прав 24

5.2. Шлюб визнається неукладеним, якщо встановлено, що один із наречених фізично не міг бути присутнім при реєстрації шлюбу та не ставив особистого підпису в заяві про державну реєстрацію шлюбу, що підтверджено висновком експертизи. У такому випадку актовий запис про шлюб підлягає анулюванню . 25

5.3. Укладення договору позики одним із подружжя з пов'язаною особою (зокрема батьком), за яким кошти передаються на придбання конкретного майна, з подальшим пред'явленням позову про солідарне стягнення боргу з іншого з подружжя та визнанням позову самим позичальником є зловживанням правом і підставою для відмови в позові в частині вимог до того з подружжя, хто не був стороною договору 26

5.4. При стягненні пені за прострочення сплати аліментів діє презумпція вини платника аліментів у виникненні заборгованості. Обов'язок доведення

відсутності своєї вини в несплаті аліментів та наявності об'єктивних перешкод для своєчасної сплати покладається на платника аліментів 28

6. Спори, що виникають із спадкових правовідносин 29

6.1. При визначенні розміру обов'язкової частки у спадщині враховуються лише спадкоємці, які є живими на час відкриття спадщини. Якщо один із спадкоємців першої черги помер до відкриття спадщини, він не враховується при визначенні розміру обов'язкової частки. Розмір обов'язкової частки становить половину частки, яка належала б непрацездатному спадкоємцю при спадкуванні за законом з урахуванням лише живих на момент відкриття спадщини спадкоємців першої черги 29

6.2. Реєстрація права власності на будинок, набутий під час шлюбу, лише за одним з подружжя не припиняє право власності іншого з подружжя на 1/2 частку в такому майні, а також не впливає на право спадкування цієї частки спадкоємцями після смерті другого з подружжя. Спадкоємці, які фактично вступили у володіння спадщиною, вважаються такими, що прийняли спадщину, і мають право на оформлення спадкових прав незалежно від часу, що минув після відкриття спадщини 31

6.3. Визнання недійсним нікчемного правочину чи встановлення нікчемності правочину не є належними способами захисту права чи інтересу. За наявності спору щодо правових наслідків недійсного правочину, який одна зі сторін чи інша заінтересована особа вважає нікчемним, суд перевіряє відповідні доводи та в мотивувальній частині судового рішення, застосувавши відповідні положення норм матеріального права, підтверджує чи спростовує обставину нікчемності правочину. Непідписання заповіту заповідачем свідчить про порушення вимог щодо його форми, що тягне за собою нікчемність заповіту відповідно до ч. 1 ст. 1257 ЦК України 32

6.4. У разі смерті набувача за договором довічного утримання раніше за відчужувача виникає правонаступництво щодо майна і обов'язків за договором. Якщо спадкоємець прийняв спадщину після смерті набувача, подавши відповідну заяву, до нього переходять права на майно та обов'язки за договором довічного утримання. При цьому, якщо відчужувач за життя не заявляв про неналежне виконання умов договору й не звертався до суду щодо його розірвання, немає підстав вважати договір невиконаним 33

7. Спори, пов'язані з відшкодуванням шкоди..... 35

7.1. Грошова компенсація за житло, зруйноване внаслідок збройної агресії РФ до 24.02.2022 року, виплачується в межах встановленого Порядком № 947 максимального розміру 300 000,00 грн. Розробка інших механізмів компенсації за пошкодження майна після 24.02.2022 не є дискримінацією, оскільки надання пільг та компенсацій окремим категоріям осіб у випадках, передбачених законом, не вважається дискримінацією згідно із законодавством 35

8. Справи окремого провадження..... 37

8.1. Наявність копії свідоцтва про смерть, виданого уповноваженим органом іноземної держави, виключає необхідність встановлення факту смерті особи в судовому порядку. Неможливість отримання оригіналу документа про смерть особи через розірвання дипломатичних відносин між державами не може бути достатньою правовою підставою для судового встановлення факту смерті такої особи..... 37

8.2. Факт батьківства особи, яка не перебувала в шлюбі з матір'ю дитини, встановлюється в порядку окремого провадження виключно в разі смерті такої особи або визнання її померлою. Якщо особа вважається зниклою безвісти, але немає відомостей про її смерть чи рішення суду про визнання її померлою, встановлення батьківства такої особи здійснюється шляхом подання позову про визнання батьківства в порядку позовного провадження. 38

8.3. Встановлення особи в судовому порядку для видачі документів, що посвідчують особу, можливе лише після проведення процедури ідентифікації та за наявності доказів неможливості встановлення особи компетентними органами в позасудовому порядку. Для звернення до суду із заявою про встановлення особи обов'язковими документами є свідоцтво про народження і документи щодо неможливості встановлення особи після проведення процедури ідентифікації..... 39

8.4. Подання органу опіки та піклування про призначення другого опікуна над недієздатною особою має бути належно обґрунтованим і містити докази неможливості виконання обов'язків першим опікуном. В умовах воєнного стану під час розгляду питання про призначення опікуном військовозобов'язаної особи орган опіки повинен додатково з'ясувати

доцільність такого призначення, враховуючи конституційний обов'язок захисту Вітчизни та можливість виконання функцій опікуна іншими особами..... 40

9. Застосування норм процесуального права 42

9.1. Заміна померлого боржника на його правонаступників у виконавчому листі до відкриття виконавчого провадження здійснюється на підставі ч. 5 ст. 442 ЦПК України та не потребує відновлення закінченого виконавчого провадження. При цьому обов'язковою умовою є допустимість правонаступництва у спірних правовідносинах і встановлення кола спадкоємців померлого боржника 42

9.2. Дитина, яка досягла 14 років, але не була залучена як сторона або третя особа у справі про позбавлення батьківських прав і не пред'являла самостійного позову, не має права на апеляційне оскарження рішення суду першої інстанції, оскільки таке рішення не вирішує питання про її права, свободи, інтереси та обов'язки в розумінні ст. 352 ЦПК України. Інтереси дитини забезпечуються через можливість висловлення нею своєї думки під час розгляду справи й право на самостійне звернення до суду відповідно до ст. 165 СК України..... 43

9.3. Забезпечення позову шляхом накладення арешту на майно допускається виключно щодо майна, яке належить відповідачу у справі. Накладення арешту на майно третьої особи, яка не є стороною у справі, є неправомірним та порушує принципи цивільного судочинства. Подальше залучення власника майна до участі у справі як третьої особи не легітимізує накладення арешту на його майно, оскільки третя особа не є стороною у справі 44

9.4. Спір щодо встановлення факту перебування у трудових відносинах присяжного та зобов'язання внести виправлення в дату початку трудових відносин є публічно-правовим і підлягає розгляду в порядку адміністративного судочинства, оскільки присяжний має особливий статус, передбачений Конституцією України, а спори щодо реалізації права на проходження публічної служби розглядаються адміністративними судами . 46

1. Спори, що виникають із питань захисту права власності

1.1. Право власності на службове житло не може бути набуте за набувальною давністю, оскільки проживання в ньому як члена сім'ї працівника на підставі ордера не є безтитульним і добросовісним володінням. Тривале користування квартирою, її утримання та проведення ремонтів не створюють підстав для набуття права власності

16 липня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за позовом ОСОБА_1 до Державної митної служби України про визнання права власності за набувальною давністю.

На обґрунтування заявлених вимог позивач посилався на те, що він добросовісно (на підставі ордера) заволодів чужим майном і продовжує відкрито, безперервно володіти квартирою, не маючи іншого житла у власності чи користуванні. Квартиру утримує в належному стані, проводить ремонти та сплачує за комунальні послуги, тому вважає, що має право на набуття права власності на квартиру за набувальною давністю.

Суд першої інстанції, з яким погодився й апеляційний суд, відмовив у задоволенні позову, мотивуючи своє рішення, зокрема тим, що позов про право власності за давністю володіння не може заявляти особа, яка володіє майном за волею власника і завжди знала, хто є власником.

Верховний Суд погодився з висновками судів з огляду на таке.

Згідно зі ст. 344 ЦК України особа, яка добросовісно, відкрито та безперервно володіє чужим нерухомим майном протягом десяти років, може набути право власності за набувальною давністю за рішенням суду. Така особа повинна бути впевнена, що майно не має законного власника або його неможливо встановити, і що володіння було безтитульним – тобто без жодної правової підстави. Володіння за договором чи ордером виключає можливість набуття права власності, адже в такому разі особа володіє майном не як власник. Добросовісність оцінюється на момент заволодіння. Усі умови набувальної давності мають бути дотримані в сукупності.

У цій справі позивач почав проживати у спірній квартирі як член сім'ї особи, якій вона була передана у користування на підставі ордера як службова. Власником спірної квартири є Державна митна служба України, про що позивачу було відомо, а саме по собі тривале користування квартирою, її утримання та проведення ремонтів не є підставою для набуття права власності на спірну квартиру за набувальною давністю.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 16 липня 2025 року у справі № 643/13004/23 (провадження № 61-13512св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128993211>.

2. Спори, що виникають із земельних правовідносин

2.1. Громадяни, які мали в користуванні земельні ділянки, надані їм до введення в дію Земельного кодексу УРСР 1990 року, зберігають права на користування такими ділянками до оформлення ними у встановленому порядку прав власності на землю або землекористування. Для підтвердження прав спадкоємців на таку земельну ділянку необхідно довести, що на момент відкриття спадщини право власності або користування було належним чином оформлене спадкодавцем та земельна ділянка входила до складу спадщини

02 липня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1, ОСОБА_2 у справі за позовом ОСОБА_1, ОСОБА_2 до Рівненської міської ради, ОСОБА_3, ОСОБА_9 про визнання недійсним державного акта про право власності на землю, визнання недійсним договору дарування земельної ділянки, скасування рішень та витребування земельної ділянки.

На обґрунтування позову позивачі вказували, що у власності відповідача перебуває земельна ділянка площею 0, 1038 га, яка сформована за рахунок присадибної земельної ділянки, що перебувала у користуванні їх родини з 1955 року та яка після смерті голови колгоспного двору залишилася у користуванні позивачів та міською радою не вилучалася.

Позивачі вважали, що протиправність відведення рішенням міської ради відповідачу земельної ділянки, яка сформована в межах площі належної їм на праві користування присадибної земельної ділянки, зумовлює протиправність рішення міської ради про передачу земельної ділянки у власність відповідача та недійсність державного акта на право власності останнього на землю та недійсність договору дарування відповідачем спірної земельної ділянки.

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився суд апеляційної інстанції, відмовив у задоволенні позову, посилаючись на те, що позивачами не підтверджено належними та допустимими доказами факту оформлення в установленому законом порядку членами колишнього колгоспного двору права власності чи права користування на земельну ділянку, не надано доказів, які б доводили, що спірна земельна ділянка входила до спадкової маси.

Верховний Суд погодився з висновками судів попередніх інстанцій, зазначивши, що п. 5 постанови Верховної Ради Української РСР від 18 грудня 1990 року «Про порядок введення в дію Земельного кодексу Української РСР» передбачає, що громадяни, які мають в користуванні земельні ділянки, надані їм до введення в дію цього Кодексу, зберігають свої права на користування до оформлення ними у встановленому порядку прав власності на землю або землекористування.

У п. 7 Прикінцевих та перехідних положень ЗК України передбачено, що громадяни та юридичні особи, що одержали у власність, у тимчасове користування, в тому числі на умовах оренди, земельні ділянки у розмірах, що були передбачені раніше діючим законодавством, зберігають права на ці земельні ділянки.

Зі змісту наведених норм вбачається, що громадяни, які мали в користуванні земельні ділянки, надані їм за раніше діючим законодавством, зберігали свої права на користування до оформлення ними у встановленому порядку прав власності на землю або землекористування.

Верховний Суд виснував, що відсутні правові підстави для визнання недійсними рішень органу місцевого самоврядування про відведення та передачу у власність відповідача земельної ділянки, оскільки позивачами не доведено факту оформлення права власності чи користування на спірну земельну ділянку, не надано доказів, що ділянка була об'єктом спадкування, та не доведено незаконність набуття відповідачем права власності на таку ділянку.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 02 липня 2025 року у справі № 569/13445/20 (провадження № 61-3968св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128595368>.

2.2. У спорах про повернення з незаконного володіння земельних ділянок лісового фонду належним способом захисту прав держави є віндикаційний позов, а не негаторний. Якщо держава не є фактичним володільцем земельної ділянки лісового фонду, право власності на яку зареєстроване за іншою особою, то вона має право на витребування такої ділянки з чужого незаконного володіння. Статус володільця в держави буде відновлений у разі задоволення вимог про витребування на її користь спірної земельної ділянки та внесення до відповідного державного реєстру запису про право власності держави на цю ділянку

16 липня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за позовом заступника керівника Дніпровської окружної прокуратури міста Запоріжжя Запорізької області в інтересах держави в особі Запорізької обласної державної адміністрації до ОСОБА_1, ОСОБА_2, третя особа – ДП «Пологівське лісомисливське господарство», про визнання недійсним договору купівлі-продажу земельної ділянки, зобов'язання повернути земельну ділянку.

На обґрунтування позову прокурор вказував, що право власності на спірну земельну ділянку зареєстровано за ОСОБА_1 на підставі договору купівлі-продажу від 07 листопада 2017 року, укладеного між ОСОБА_1 (покупець) та ОСОБА_2

(продавець). Відповідно до п. 1.2 цього договору спірна земельна ділянка належала продавцю на підставі державного акта на право власності на земельну ділянку, виданого на підставі рішення сільської ради від 05 квітня 2004 року, хоча вона в порядку, встановленому законом, у власність не виділялась та належить до земель лісогосподарського призначення, що перебувають у постійному користуванні ДП «Пологівське лісомисливське господарство» (до складу якого увійшло ДП «Запорізьке лісомисливське господарство»).

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився суд апеляційної інстанції, позов задовольнив, мотивуючи свої рішення тим, що спірна земельна ділянка належить до земель лісогосподарського призначення, що перебувають у постійному користуванні ДП «Пологівське лісомисливське господарство», тому не могла бути передана у приватну власність без її вилучення у постійного землекористувача у порядку, визначеному ст. 149 ЗК України.

Верховний Суд не погодився з висновками судів попередніх інстанцій, скасував судові рішення та ухвалив нове рішення, яким відмовив у задоволенні позову, з огляду на таке.

Заволодіння земельними ділянками є неможливим лише в разі, якщо на такі ділянки в принципі, за жодних умов не може виникнути право власності. Якщо ж закон допускає набуття права власності на земельні ділянки, але обмежує їх використання лише з певною метою, то передання ділянок з порушенням такого обмеження може свідчити про те, що право власності порушника на земельну ділянку не виникло, але не свідчить про неможливість заволодіння (зокрема неправомірного) земельною ділянкою.

Тобто визначальним критерієм для розмежування віндикаційного та негативного позовів є відсутність або наявності у позивача володіння майном.

У цій справі право власності на спірну земельну ділянку лісового фонду було зареєстровано за третіми особами, у зв'язку з чим ефективним способом захисту прав власника такого майна, у якого відсутнє реєстраційне підтвердження володіння ним, є пред'явлення віндикаційного позову.

У разі задоволення вимог про витребування земельної ділянки (а не усунення власнику перешкод у здійсненні права власності, як помилково визначив прокурор) на користь власника спірна земельна ділянка лісового фонду підлягає поверненню у володіння особі, яка стверджує про порушення своїх прав.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 16 липня 2025 року у справі № 317/1921/22 (провадження № 61-12953св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128962423>.

2.3. Для поновлення договору оренди землі орендар зобов'язаний до закінчення строку дії договору повідомити орендодавця про намір його поновити та надати проєкт додаткової угоди. Укладення додаткової угоди про поновлення договору оренди після спливу строку його дії без дотримання встановленої законом процедури не може вважатися правомірним поновленням договору та є підставою для визнання такої угоди недійсною

23 липня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу заступника керівника Волинської обласної прокуратури у справі за позовом заступника керівника Луцької окружної прокуратури Волинської області, діючого в інтересах держави в особі Боратинської сільської ради Луцького району Волинської області, Головного управління Держгеокадастру у Волинській області до ОСОБА_1 про визнання недійсною додаткової угоди до договору оренди, зобов'язання повернути в комунальну власність земельну ділянку.

На обґрунтування заявлених вимог позивач зазначав, що у березні 2007 року Боратинська сільська рада на підставі договору оренди водних об'єктів та земель водного фонду передала відповідачу в оренду земельну ділянку, в тому числі під водою та прибережною смугою, строком на 10 років. У травні 2020 року між сільською радою та відповідачем укладено додаткову угоду до договору оренди, на підставі якої відповідачу продовжено оренду спірної земельної ділянки строком на 10 років, до травня 2026 року, а також змінено розмір орендної плати. Однак ця додаткова угода до договору оренди укладена з порушенням порядку, визначеного ст. 33 Закону України «Про оренду землі», а її п. 2 порушує вимоги ст. 288 ПК України.

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився суд апеляційної інстанції, відмовив у задоволенні позову. Судові рішення мотивовано тим, що саме по собі недотримання строку укладення додаткової угоди до договору оренди, без доведення фактів порушення прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави, не може бути підставою для втручання держави у право відповідача на мирне володіння майном.

Верховний Суд не погодився з висновками судів попередніх інстанцій, рішення скасував, ухвалив нове рішення, яким позов задовольнив, з огляду на таке.

Нормами частин 1–5 ст. 33 Закону України «Про оренду землі» (у редакції, яка була чинною на час виникнення спірних правовідносин) передбачено, що по закінченню строку, на який було укладено договір оренди землі, орендар, який належно виконував обов'язки за умовами договору, має переважне право перед іншими особами на укладення договору оренди землі на новий строк (поновлення договору оренди землі).

Орендар, який має намір скористатися переважним правом на укладення договору оренди землі на новий строк, зобов'язаний повідомити про це орендодавця до спливу строку договору оренди землі у строк, установлений цим договором, але не пізніше ніж за місяць до спливу строку договору оренди землі.

Додаткова угода до договору оренди землі про його поновлення має бути укладена сторонами у місячний строк в обов'язковому порядку.

Оскільки строк дії договору оренди землі сплив і орендар до закінчення строку його дії не звернувся до орендодавця з листом-повідомленням про намір продовжити орендні правовідносини на певних умовах, а додаткова угода укладена більш ніж через два роки після закінчення дії договору оренди, Верховний Суд дійшов висновку про наявність правових підстав для задоволення позову.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 23 липня 2025 року у справі № 161/8859/23 (провадження № 61-10309св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129113580>.

3. Спори, що виникають із правочинів, зокрема договорів

3.1. Клієнт банку не несе відповідальності за несанкціоновані операції з платіжною картою, якщо він невідкладно повідомив банк про такі операції, а банк не довів, що клієнт своїми діями чи бездіяльністю сприяв втраті або незаконному використанню персонального ідентифікаційного номера чи іншої інформації, яка дає змогу ініціювати платіжні операції. Сам по собі факт коректного введення вихідних даних для ініціювання банківської операції не може достовірно підтверджувати вину клієнта

02 липня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за позовом банку до боржника про стягнення заборгованості за кредитним договором.

На обґрунтування заявлених вимог позивач зазначав, що між сторонами укладено договір про надання банківських послуг шляхом підписання відповідачем анкети-заяви про приєднання до Умов та Правил надання банківських послуг в АТ КБ «ПриватБанк», за умовами якої банк надав позичальнику кредит. Взятий на себе обов'язок банк виконав належним чином, водночас позичальник належним чином своїх договірних зобов'язань не дотримав, у зв'язку із чим утворилася заборгованість за вказаним договором.

Суд першої інстанції частково задовольнив позов, мотивуючи своє рішення тим, що позивач надав докази на підтвердження часткової заборгованості позичальника за основною сумою кредиту, але підстав для стягнення процентів за цим договором суд не встановив.

Відповідно до виписки з особового рахунку відповідача відбулося списання грошових коштів (переказ з картки), проте позивач не надав доказів на підтвердження вчинення відповідачем дій чи бездіяльності, які сприяли втраті, незаконному використанню персонального ідентифікаційного номера (коду) або іншої інформації, яка дає змогу ініціювати платіжні операції за кредитною картою.

Апеляційний суд змінив рішення суду першої інстанції, мотивуючи своє рішення тим, що банк довів, що відповідач своїми діями сприяв незаконному використанню інформації, яка дала змогу ініціювати платіжні операції.

Верховний Суд не погодився з постановою апеляційного суду, скасував її та залишив в силі рішення суду першої інстанції з огляду на таке.

Саме банк мав подати до суду першої інстанції беззаперечні докази сприяння відповідачем незаконному використанню персонального ідентифікаційного номера або іншої інформації, яка дала змогу ініціювати платіжні операції.

Емітент у разі здійснення помилкового або неналежного переказу, якщо користувач невідкладно повідомив про платіжні операції, що ним не виконувалися, після виявлення помилки негайно відновлює залишок коштів на рахунку до того стану, у якому він був перед виконанням цієї операції (п. 8 розділу VI Положення про порядок емісії електронних платіжних засобів і здійснення операцій з їх використання, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 05 листопада 2014 року № 705 (далі – Положення № 705)).

Відповідно до п. 9 розділу VI Положення № 705 користувач не несе відповідальності за здійснення платіжних операцій, якщо електронний платіжний засіб було використано без фізичного пред'явлення користувачем та/або електронної ідентифікації самого електронного платіжного засобу і його користувача, крім випадків, якщо доведено, що дії чи бездіяльність користувача призвели до втрати, незаконного використання ПІНу або іншої інформації, яка дає змогу ініціювати платіжні операції.

Водночас банк як позивач та особа, яка подала апеляційну скаргу, у суді апеляційної інстанції посилався на обставини та докази, існування яких заперечував у суді першої інстанції, що не відповідає засадам справедливості та добросовісності.

Крім того, в апеляційній скарзі банк не виклав мотивів неподання та причин неможливості подання вказаних доказів до суду першої інстанції. Клопотання, поданого у суді апеляційної інстанції про прийняття та дослідження вказаних доказів, у матеріалах справи немає.

Верховний Суд установив недобросовісність процесуальної поведінки позивача та безпідставне взяття апеляційним судом до уваги, дослідження й надання оцінки наданих банком до суду апеляційної інстанції нових доказів.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 02 липня 2025 року у справі № 490/7829/23 (провадження № 61-16525св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128595059>.

3.2. Закінчення строку дії договору банківського вкладу не припиняє зобов'язання банку повернути депозит вкладнику. Одностороннє зарахування банком коштів на інший рахунок клієнта без його згоди та без дотримання договірної процедури не є належним виконанням зобов'язань. За відсутності доказів фактичного отримання вкладником коштів зобов'язання банку щодо повернення депозиту залишається невиконаним

09 липня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу АТ КБ «ПриватБанк» у справі за позовом ОСОБА_4 до АТ КБ «ПриватБанк» про визнання дій незаконними, розірвання договорів та стягнення заборгованості.

На обґрунтування заявлених вимог позивач посилалася на те, що між банком та нею були укладені депозитні договори, з можливістю їх пролонгації та дострокового розірвання. Вказувала, що вона неодноразово зверталася до банку із заявами про розірвання депозитних договорів та перерахуванням належних на праві особистої власності грошових коштів, однак банк відмовив їй у розірванні договорів та поверненні коштів, посилаючись на те, що усі відділення банку в АР Крим були закриті.

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, позов задовольнив частково, мотивуючи своє рішення тим, що банк не виконав взяті на себе зобов'язання, від виконання яких він не звільняється через тимчасову окупацію території АР Крим.

Верховний Суд погодився з висновками судів з огляду на таке.

Договір банківського вкладу укладається на умовах видачі вкладу на першу вимогу (вклад на вимогу) або на умовах повернення вкладу зі спливом встановленого договором строку (строковий вклад). За договором банківського строкового вкладу банк зобов'язаний видати вклад та нараховані проценти за цим вкладом із спливом строку, визначеного у договорі банківського вкладу (ст. 1060 ЦК України).

Закриття відділень банку не звільняє його від обов'язку повернути вкладнику депозитні кошти та нараховані проценти. Якщо умовами депозитного договору передбачено конкретний спосіб повернення коштів (у відділенні банку при пред'явленні паспорта та договору), то банк не може в односторонньому порядку змінювати цей порядок шляхом переведення коштів на інші рахунки без згоди вкладника. Невиконання банком зобов'язань за депозитним договором є

підставою для його розірвання та стягнення суми вкладу, процентів та 3 % річних за весь час прострочення.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 09 липня 2025 року у справі № 757/13397/20 (провадження № 61-5586св25) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128780689>.

3.3. Якщо договором про надання освітніх послуг передбачено декілька етапів навчання (теоретичний та практичний), а також право замовника на відмову від занять до їх початку з поверненням сплачених коштів, то замовник має право відмовитися від продовження навчання до початку кожного з етапів. При цьому виконавець зобов'язаний повернути кошти за ненадані послуги, якщо не доведе фактичний початок відповідного етапу навчання

23 липня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ТОВ «Льотна школа «Кондор» у справі за позовом ОСОБА_1 до ТОВ «Льотна школа «Кондор», третя особа – ОСОБА_2, про стягнення заборгованості у розмірі 879 382,05 грн.

На обґрунтування заявлених вимог позивач посилався на те, що 15 грудня 2021 року між ним і ТОВ «Льотна школа «Кондор» було укладено договір про надання послуг з теоретичного навчання та практичної льотної підготовки. Умовами цього договору передбачено, що відповідач має надати послуги позивачу з проведення «Курсу практичної льотної підготовки за програмою CPL (A) ME IR повний модульний». Послуги мали надаватися виконавцем у строк з 15 січня 2022 року до 31 грудня 2023 року. Вартість послуг з проведення навчання на ПС типу AT-3, Beechcraft BE-76 та тренажері FNPT2 становила 788 352,00 грн та була сплачена позивачем. Оскільки ТОВ «Льотна школа «Кондор» до надання послуг позивачу не приступило, наприкінці вересня 2022 року позивач повідомив товариство про відмову від надання послуг з проходження курсу практичної льотної підготовки.

Суд першої інстанції відмовив у задоволенні позову, зазначивши, що вимога позивача про відмову від договору була направлена вже після календарного початку практичного етапу навчання, майже через дев'ять місяців, відсутні правові підстави, передбачені умовами договору, для повернення грошових коштів.

Апеляційний суд не погодився з висновками суду першої інстанції, рішення, скасував, ухвалив нове рішення, яким позов задовольнив частково. Судове рішення мотивовано наявністю правових підстав для повернення позивачу коштів за ненадану практичну частину послуг з навчання за договором, оскільки на підставі положень спірного договору позивач отримав лише послуги з теоретичного навчання, практична частина навчання не проведена.

Верховний Суд погодився з висновками апеляційного суду з огляду на таке.

Якщо укладеним між сторонами договором передбачено розірвання договору в односторонньому порядку і зацікавленою стороною дотримано порядок його розірвання, такий договір є розірваним у порядку, визначеному договором.

Умовами підп. 2.2.8 договору сторони передбачили право замовника до початку занять (або етапів занять) на відмову від послуг шляхом звернення до виконавця з проханням не проводити підготовку та повернути сплачені кошти.

У разі неясності умов договору тлумачення його умов повинно здійснюватись з урахуванням принципу «*contra proferentem*», згідно з яким слова договору повинні тлумачитися проти того, хто їх написав.

Верховний Суд виснував, що якщо договором про надання освітніх послуг передбачено декілька етапів навчання (теоретичний та практичний) та право замовника на відмову від занять до їх початку з поверненням сплачених коштів, таке право може бути реалізоване до початку кожного з етапів навчання. При цьому замовник має право на повернення коштів за той етап навчання, який фактично не розпочався, навіть якщо попередній етап був успішно завершений.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 23 липня 2025 року у справі № 760/19185/22 (провадження № 61-6499св25) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129086712>.

3.4. При нарахуванні пені за прострочення виконання договору доручення базою для її обчислення є не загальна сума коштів, сплачених за придбання та транспортування товару, а розмір плати повіреному за надання послуг. Якщо розмір плати повіреному прямо не встановлений у договорі, він має визначатися відповідно до звичайних цін на такі послуги. Сума коштів, що є платою за сам товар і його транспортування, не може вважатися загальною вартістю замовлення в розумінні ч. 5 ст. 10 Закону України «Про захист прав споживачів»

30 липня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження касаційну скаргу ФОП ОСОБА_2 у справі за позовом ОСОБА_1 до ФОП ОСОБА_2 про стягнення моральної шкоди, стягнення пені, відшкодування майнових збитків та стягнення майнової шкоди.

На обґрунтування заявлених вимог позивач посилався на те, що між ним та відповідачем укладено договір на придбання та транспортування автомобіля від 21 вересня 2021 року. Обравши відповідний автомобіль, позивач оплатив 7 164,54 дол. США відповідно до умов договору. У вказаному договорі строк поставки автомобіля до м. Львів встановлено протягом 3-х місяців з дати укладення договору. Оскільки автомобіль не був йому доставлений у зазначений строк, позивач указував, що з відповідача підлягає до стягнення пеня в розмірі 31 824,44 дол. США у еквіваленті в національній валюті за період з дати

прострочення зобов'язання щодо доставлення автомобіля згідно з договором до дати виявлення працівниками поліції автомобіля.

Суд першої інстанції відмовив у задоволенні позову, оскільки позивач не довів обставин істотного порушення умов договору відповідачем, які б вказували на значну міру позбавлення того, на що він розраховував при укладенні договору.

Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції в частині відмови в задоволенні позову про стягнення пені за прострочення виконання договору, ухвалив у цій частині нове рішення, яким позов у вказаній частині задовольнив частково. Судове рішення мотивовано тим, що у разі, коли виконавець не може виконати (прострочує виконання) роботу (надання послуги) згідно з договором, за кожний день (кожну годину, якщо тривалість виконання визначено у годинах) прострочення споживачеві сплачується пеня у розмірі 3 % вартості роботи (послуги), якщо інше не передбачено законодавством.

Верховний Суд не погодився з рішеннями судів попередніх інстанцій в частині вимог щодо стягнення пені, скасував їх, а справу в цій частині передав на новий розгляд до суду першої інстанції з огляду на таке.

У цивільному законодавстві передбачена презумпція відплатності договору.

Законодавець в такому універсальному регуляторі приватних відносин, як ЦК не кваліфікує розмір плати повіреному як істотну умову договору доручення.

З урахуванням презумпції відплатності договору договір доручення є відплатним, якщо інше не встановлено договором. За змістом положень ст. 1002 ЦК України повірений має право на плату за виконання свого обов'язку за договором доручення, якщо інше не встановлено договором або законом. Якщо в договорі доручення не визначено розміру плати повіреному або порядок її виплати, вона виплачується після виконання доручення відповідно до звичайних цін на такі послуги.

Однак суди не звернули уваги, що пеню треба рахувати від суми, що складає грошовий вимір відплатності відповідного договору, тобто базою для її нарахування за договором доручення є плата повіреному. Сума коштів у розмірі 7 108,00 дол. США є платою за транспортний засіб та його транспортування, а не платою повіреного, тому не може вважатися загальною вартістю замовлення у розумінні ч. 5 ст. 10 Закону України «Про захист прав споживачів». Розмір плати повіреного у договорі доручення на придбання та транспортування автомобіля від 21 вересня 2021 року не встановлений.

Поза увагою судів залишилось те, що для тих випадків, коли сторони не вказали про розмір плати повіреного в договорі, то він визначається з урахуванням того інструментарію (спосіб визначення плати), що міститься в ч. 4 ст. 632 ЦК України та ч. 2 ст. 1002 ЦК України.

Суди не з'ясували, яким є розмір плати повіреного за договором доручення на придбання та транспортування автомобіля відповідно до звичайних цін на такі послуги.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 30 липня 2025 року у справі № 344/3988/22 (провадження № 61-6400св25) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129277878>.

3.5. Перебіг позовної давності за вимогами про застосування наслідків нікчемного правочину починається від дня, коли почалося його виконання. Ця норма є спеціальною і визначає особливості початку перебігу позовної давності, незалежно від того, чи було такий нікчемний правочин виконано повністю і яка зі сторін здійснила виконання. Початок перебігу позовної давності пов'язується саме з початком виконання нікчемного правочину (першої дії) та стосується будь-яких наслідків нікчемного правочину

30 липня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження касаційну скаргу АТ КБ «ПриватБанк» у справі за позовом ОСОБА_1 до АТ КБ «ПриватБанк» про визнання пункту 7.1 договору в частині недійсним і стягнення коштів.

Суд першої інстанції задовольнив позов, керуючись тим, що умови п. 7.1 кредитного договору є несправедливими, суперечать положенням ч. 5 ст. 11 Закону України «Про захист прав споживачів».

Суд апеляційної інстанції скасував рішення суду першої інстанції та задовольнив позов частково. Рішення мотивовано тим, що умови п. 7.1 договору порушують публічний порядок та є нікчемними. Відмовляючи у визнанні нікчемного правочину недійсним, апеляційний суд зазначив, що позивачем обрано неналежний спосіб захисту, оскільки визнання нікчемного правочину недійсним не приведе до реального відновлення порушених прав позивача, адже нікчемний правочин є недійсним у силу закону.

Верховний Суд скасував рішення судів попередніх інстанцій в частині задоволених позовних вимог та відмовив у стягненні коштів, з огляду на таке.

Недійсність окремої частини правочину не має наслідком недійсності інших його частин і правочину в цілому, якщо можна припустити, що правочин був би вчинений і без включення до нього недійсної частини (ст. 217 ЦК України).

Суди встановили, що з моменту укладення договору (09 жовтня 2007 року) та фактично до 2021 року щомісячно позивачка вносила плату за кредит.

Для визначення початку перебігу позовної давності за вимогою про застосування наслідків недійсності нікчемного правочину (зокрема, абзац 1 ч. 1 ст. 216 ЦК України, п. 1 ч. 3 ст. 1212 ЦК України), яка пред'явлена стороною (її правонаступниками), належить застосовувати ч. 3 ст. 261 ЦК України. Перебіг позовної давності за вимогою про застосування наслідків нікчемного правочину, яка пред'явлена стороною (її правонаступниками) такого правочину, пов'язується саме з початком виконання нікчемного правочину (першої дії), незалежно від

того, чи було такий нікчемний правочин виконано повністю і яка зі сторін здійснила виконання. Початок перебігу стосується будь-яких наслідків нікчемного правочину.

Оскільки порушення вимог Закону України «Про захист прав споживачів» у справі допущено саме в момент укладення кредитного договору від 09 жовтня 2007 року, п. 7.1 якого є нікчемним, саме з цього моменту розпочався строк позовної давності для вимог про застосування наслідків нікчемного правочину, однак з позовом позивачка звернулася у березні 2021 року.

Тому відносно вимог щодо застосування наслідків нікчемного (недійсного) правочину вплив строк позовної давності, про застосування наслідків якої заявлено стороною у спорі, що є підставою для відмови у задоволенні цих вимог.

Однак апеляційний суд, погоджуючись із висновком суду першої інстанції про наявність підстав для стягнення сплачених сум за нікчемним правочином, дійшов помилкового висновку про задоволення позовних вимог в частині стягнення з відповідача на користь позивачки коштів в межах позовної давності.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 30 липня 2025 року у справі № 161/5741/21 (провадження № 61-11168св24) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129277911>.

4. Спори, що виникають із трудових правовідносин

4.1. Середній заробіток за час вимушеного прогулу є заробітною платою, що виплачується працівнику, незаконно позбавленому можливості працювати, за весь період від дня звільнення до поновлення на роботі без обмеження шестимісячним строком. За своєю правовою природою такий середній заробіток відрізняється від виплат за час затримки розрахунку при звільненні, оскільки компенсує неотриману заробітну плату за період вимушеного невиконання трудової функції не з вини працівника

30 липня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за позовом ОСОБА_1 до АТ «Укрзалізниця» про визнання незаконним та скасування наказу про звільнення, поновлення на роботі та стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу.

На обґрунтування заявлених вимог позивач посилався на те, що працював на посаді стрільця 3 розряду стрілецької команди швидкого реагування виробничого підрозділу «Дніпровський загін воєнізованої охорони» філії «Відомча воєнізована охорона» АТ «Укрзалізниця». Його було незаконно звільнено

на підставі п. 1 ч. 1 ст. 40 КЗпП України, оскільки він мав переважне право на залишення на роботі. Крім того, він не був ознайомлений зі списком вакансій для переведення на іншу роботу на підприємстві. Оскільки його звільнення було незаконним, вважав, що його слід поновити на раніше займаній посаді, а з роботодавця на його користь слід стягнути середній заробіток за час вимушеного прогулу (ст. 235 КЗпП України).

Суд першої інстанції позов задовольнив, мотивуючи своє рішення недотриманням відповідачем норм трудового законодавства при звільненні позивача із займаної посади.

Апеляційний суд змінив рішення суду першої інстанції шляхом зменшення виплати з відповідача на користь позивача суми середнього заробітку за час вимушеного прогулу, оскільки суд невірно визначив розмір середнього заробітку за час затримки розрахунку при звільненні.

Верховний Суд не погодився з висновками апеляційного суду, постанову в частині вирішення вимоги про стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу скасував, рішення суду першої інстанції в цій частині залишив в силі, змінивши його мотивувальну частину в редакції своєї постанови з огляду на таке.

Позивач, посилаючись на ст. 235 КЗпП України, просив суд стягнути з відповідача на свою користь середній заробіток за час вимушеного прогулу.

Апеляційний суд, застосувавши статті 117, 235 КЗпП України, зменшив розмір середнього заробітку за час вимушеного прогулу виходячи з розрахунку не більш як за шість місяців, що передбачено ст. 117 КЗпП України.

Середній заробіток за час вимушеного прогулу – це заробітна плата, а середній заробіток за час затримки розрахунку при звільненні таким не є. Заробітна плата не може сплачуватися особі, яка не перебуває в трудових відносинах з роботодавцем, який проводить виплату. При виплаті середнього заробітку за час вимушеного прогулу особа поновлюється на роботі з дня звільнення, тобто вважається такою, що весь цей час перебувала в трудових відносинах.

Отже, середній заробіток за час вимушеного прогулу є, по суті, неотриманою заробітною платою за невиконання трудової функції не з вини працівника, на яку поширюються норми законодавства про оплату праці.

У цій справі позивача поновлено на роботі, тобто він не має статусу звільненого працівника, а тому підстави покладення на роботодавця відповідальності за ст. 117 КЗпП України не виникли. При цьому позивач таких вимог не заявляв.

Суд апеляційної інстанції на вказане не звернув уваги і зробив помилкові висновки про зменшення розміру середнього заробітку за час вимушеного прогулу, безпідставно пославшись на положення ст. 117 КЗпП України, яка не регулює спірні правовідносини.

Оплата середнього заробітку за весь час провадиться за вимушений прогул за умови, що заява про поновлення на роботі розглядалася більше одного року і в цьому не було вини працівника (ч. 2 ст. 235 КЗпП України). При частковій вини працівника оплата вимушеного прогулу за період понад один рік може бути відповідно зменшена. Висновок суду про наявність вини працівника (не з'являвся на виклик суду, вчиняв інші дії по зволіканню розгляду справи) або її відсутність, про межі зменшення розміру виплати має бути мотивованим.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 30 липня 2025 року у справі № 185/14111/23 (провадження № 61-5615св25) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129244759>.

4.2. Роботодавець зобов'язаний заново здійснити нове персональне попередження працівника про наступне вивільнення не пізніше ніж за два місяці, одночасно запропонувати всі наявні вакантні посади, а також отримати нове погодження уповноваженого органу, якщо воно вимагається. Використання документів (попередження, погодження тощо) з попереднього звільнення, яке вже було визнане судом незаконним, є порушенням трудового законодавства та підставою для поновлення працівника на роботі

30 липня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу Національного агентства з акредитації України у справі за позовом ОСОБА_1 до Національного агентства з акредитації України про поновлення на роботі, стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу.

На обґрунтування заявлених вимог позивач посилався на те, що обіймав посаду заступника директора, з якої його було звільнено в січні 2022 року, однак це звільнення суд визнав незаконним та поновив його на посаді. Проте у жовтні 2023 року, після його поновлення (03 жовтня 2023 року) на посаді за рішенням суду, відповідач знову звільнив з тих самих підстав.

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, задовольнив позов. Судові рішення мотивовано тим, що звільнення позивача відбулося з порушенням норм трудового законодавства України. Зокрема, позивача не було попереджено про наступне вивільнення не пізніше ніж за два місяці. Крім цього, одночасно з попередженням про звільнення у зв'язку зі змінами в організації виробництва і праці, роботодавець не запропонував йому іншу роботу на тому самому підприємстві, в установі чи організації. При повторному звільненні роботодавець не отримав нового погодження компетентного органу на звільнення позивача, а в оскаржуваному наказі як одну з підстав зазначив лист-погодження, який стосувався попереднього звільнення позивача, яке було визнано судом незаконним.

Верховний Суд погодився з висновками судів попередніх інстанцій, звернувши увагу а те, що повідомлення про наступне вивільнення і додаток із переліком вакансій були вручені позивачу лише за дві години до звільнення, що є порушенням вимог ст. 49-2 КЗпП України.

Власник вважається таким, що належно виконав вимоги ч. 2 ст. 40, ч. 3 ст. 49-2 КЗпП України щодо працевлаштування працівника, якщо запропонував йому наявну на підприємстві роботу, тобто вакантну посаду чи роботу за відповідною професією або спеціальністю, чи іншу вакантну роботу, яку працівник може виконувати з урахуванням його освіти, кваліфікації, досвіду тощо. Роботодавець зобов'язаний запропонувати всі вакансії, що відповідають зазначеним вимогам, які є на цьому підприємстві, незалежно від того, в якому структурному підрозділі працівник, який вивільнюється, працював.

Верховний Суд констатував, що продовження процедури скорочення на підприємстві не спростовує того, що після поновлення судом працівника на роботі всі дії, пов'язані з його вивільненням, мають бути вчинені заново з дотриманням процедури, встановленої законом, включно із завчасним персональним попередженням та пропозицією всіх наявних вакантних посад. Роботодавець зобов'язаний пропонувати вакансії не лише при попередженні про звільнення, а й протягом усього строку попередження, якщо з'являються нові вакантні посади.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 30 липня 2025 року у справі № 761/40406/23 (провадження № 61-3933св25) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129181091>.

5. Спори, що виникають із сімейних правовідносин

5.1. Позбавлення батьківських прав є обґрунтованим за умови встановлення свідомої та винної поведінки батьків в ухиленні від виконання обов'язків, що призвело до повного розриву сімейних зв'язків з дітьми. Формальне заперечення проти позову без реальних дій щодо налагодження стосунків з дітьми не є підставою для збереження батьківських прав

02 липня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_2 у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про позбавлення батьківських прав.

На обґрунтування заявлених вимог позивач посилялася на те, що відповідач ухиляється від виконання батьківських обов'язків щодо виховання та утримання дітей, зокрема, він не бере участі у вихованні та догляді за дітьми. Діти перебувають на утриманні та забезпеченні матері.

Суд першої інстанції відмовив у задоволенні позову.

Апеляційний суд не погодився з висновками суду першої інстанції, рішення скасував, ухвалив нове рішення, яким задовольнив позов, мотивуючи своє рішення наявністю підстав для позбавлення відповідача батьківських прав щодо його дітей. Відповідач тривалий час (9 років) не піклується про фізичний і духовний розвиток дітей, їх навчання, підготовку до самостійного життя, не виявляє інтересу до їх внутрішнього світу. Згідно з поясненнями дітей відповідач з 2016 року не спілкується з ними, їх бажання спілкуватись ігнорує. Відповідач не змінив своєї поведінки після попередження органу опіки та піклування про відповідальність за невиконання батьківських обов'язків і не вчинив жодних дій для здійснення батьківських обов'язків.

Верховний Суд погодився з висновками суду апеляційної інстанції, зазначивши про те, що поведінка відповідача призвела до втрати зв'язку між ним та дітьми, які після тривалого нехтування ним батьківськими обов'язками, висловили бажання про позбавлення його батьківських прав. Діти категорично заперечують стосовно налагодження стосунків з біологічним батьком.

Саме бездіяльність заявника призвела до розриву зв'язків між ним і його дітьми і налаштувала дітей проти нього, також враховуючи нерегулярну та не у повному обсязі сплату аліментів.

Враховуючи відсутність будь-яких особистих відносин між дітьми та батьком, що є найважливішою складовою поняття «сімейне життя», протягом десяти років, що передували прийняттю судом апеляційної інстанції постанови, у суду відсутні підстави вважати, що анулювання юридичного зв'язку між батьком і дітьми негативно вплинуло на ці відносини.

Позбавлення відповідача батьківських прав відносно дітей не суперечить інтересам останніх, які висловилися за такий результат вирішення спору,

посилаючись на відсутність батька в їхньому житті та невиконання ним батьківських обов'язків.

Верховний Суд зазначив, що за обставин цієї справи позбавлення відповідача батьківських прав здійснено згідно із законом (п. 2 ч. 1 ст. 164 СК України), спрямоване на захист прав та інтересів дітей, отже, має законну мету і втручання в права відповідача є пропорційним меті позбавлення його батьківських прав.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 02 липня 2025 року у справі № 490/3580/21 (провадження № 61-4197св25) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128780721>.

5.2. Шлюб визнається неукладеним, якщо встановлено, що один із наречених фізично не міг бути присутнім при реєстрації шлюбу та не ставив особистого підпису в заяві про державну реєстрацію шлюбу, що підтверджено висновком експертизи. У такому випадку актовий запис про шлюб підлягає анулюванню

09 липня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_2 у справі за позовом ОСОБА_1, яка діє від імені та в інтересах малолітньої дочки, до ОСОБА_2, Дніпровського відділу державної реєстрації актів цивільного стану у м. Києві Центрального міжрегіонального управління Міністерства юстиції, треті особи: військова частина, ОСОБА_3, про визнання шлюбу неукладеним та анулювання актового запису.

На обґрунтування заявлених вимог позивач вказувала на те, що після офіційного розлучення у 2020 році фактично продовжувала шлюбні стосунки з колишнім чоловіком до його мобілізації у 2022 році, отримувала повідомлення про його зникнення як член родини та грошове забезпечення на утримання доньки. Позивач наголошувала, що шлюб відповідача з її колишнім чоловіком було зареєстровано без його фізичної присутності, оскільки він не перебував у відпустці, не подавав рапорту про одруження, а закон не передбачає дистанційну реєстрацію шлюбу в таких умовах.

Суд першої інстанції, з яким погодився апеляційний суд, задовольнив позов, дійшовши висновку, що колишній чоловік позивача фізично не міг бути присутнім при реєстрації шлюбу, оскільки на той час перебував у межах розташування військової частини, не мав відпустки та не подавав рапорту про одруження. Почеркознавча експертиза, проведена в рамках кримінального провадження, підтвердила, що підпис на заяві про державну реєстрацію шлюбу був виконаний іншою особою.

Верховний Суд погодився з висновками судів та зазначив, що відповідно до ст. 48 СК України та пунктів 13, 14 Правил державної реєстрації актів громадянського стану в Україні при розгляді питання про неукладеність шлюбу

суди перевіряють, чи були наречені особисто присутні під час державної реєстрації шлюбу, а також чи належить їм підпис у відповідних документах.

ВС акцентував, що висновок експертизи, проведеної в межах кримінального провадження, може бути допустимим доказом у цивільній справі, якщо стосується предмета доказування, навіть незважаючи на відсутність виroku на момент розгляду справи.

Шлюб визнається неукладеним, якщо встановлено, що один із наречених фізично не міг бути присутнім при реєстрації шлюбу та не ставив особистого підпису в заяві про державну реєстрацію шлюбу, що підтверджено висновком експертизи. У такому випадку актовий запис про шлюб підлягає анулюванню.

Установивши відсутність волевиявлення чоловіка позивача на укладання шлюбу, що підтверджено висновком експертизи, суди попередніх інстанцій правильно виходили з наявності правових підстав для визнання шлюбу неукладеним і анулювання актового запису.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 09 липня 2025 року у справі № 755/12077/23 (провадження № 61-554св25) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128812909>.

5.3. Укладення договору позики одним із подружжя з пов'язаною особою (зокрема батьком), за яким кошти передаються на придбання конкретного майна, з подальшим пред'явленням позову про солідарне стягнення боргу з іншого з подружжя та визнанням позову самим позичальником є зловживанням правом і підставою для відмови в позові в частині вимог до того з подружжя, хто не був стороною договору

09 липня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, ОСОБА_3 про стягнення боргу за договором позики.

Позов мотивовано тим, що він позичив кошти сину, який на той момент перебував у шлюбі з відповідачем, на їхні спільні сімейні потреби, у тому числі на придбання конкретного нежитлового приміщення. Ураховуючи, що борг син не повернув, позивач просив стягнути солідарно зі свого сина та його колишньої невістки заборгованість за договором позики.

Суд першої інстанції задовольнив позов, зазначивши зокрема про те, що син позивача у відзиві не заперечує проти задоволення позовних вимог, проте не має можливості повернути гроші.

Апеляційний суд не погодився з висновками суду першої інстанції, рішення скасував в частині задоволення вимог до колишньої дружини відповідача та відмовив у задоволенні позову в цій частині. Суд застосував доктрину *venire contra factum proprium* (заборони суперечливої поведінки), врахувавши,

що у справі про поділ майна подружжя син позивача просив визнати за ним право особистої приватної власності на офісні приміщення, які були придбані за особисті кошти позивача, отримані в борг від його батька.

Верховний Суд змінив постанову апеляційного суду, виклавши її мотивувальну частину в редакції своєї постанови, з огляду на таке.

Не допускаються дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах (ч. 3 ст. 13 ЦК України).

Суд може відмовити в захисті цивільного права та інтересу особи в разі порушення нею положень частин 2–5 ст. 13 цього Кодексу (ч. 3 ст. 16 ЦК України).

Учасники цивільного обороту, що є пов'язаними чи афілійованими особами, наприклад, родичі (батько і син), які складають розписку на підтвердження укладення договору позики, вказують у ній про передання грошових коштів на придбання певного конкретного майна з метою, зокрема покладення на колишню дружину сина солідарного обов'язку щодо повернення позики, діють очевидно недобросовісно та зловживають правами стосовно колишньої дружини сина.

Водночас для мотивування наявності зловживання правами пов'язаними чи афілійованими особами за таких обставин недостатньо лише ствердження про наявність зловживання правом.

До обставин, які дають змогу констатувати зловживання правом з метою покладення на колишню дружину сина солідарного обов'язку щодо повернення позики позивачем разом із відповідачем, у цій справі належить укладення договору позики між батьком (позивач, позикодавець) та сином (позичальник, відповідач), а також те, що в розписці про передання грошей вказано, що син отримав кошти саме на придбання нежитлового приміщення і те, що син позивача (позичальник, відповідач) визнав позов.

Апеляційний суд обґрунтовано вважав, що зловживання матеріальними правами – це самостійна підстава для відмови в позові (ч. 3 ст. 16 ЦК України). Проте суд апеляційної інстанції не врахував, що позивач не був учасником справи між відповідачами про поділ майна подружжя. Отже, саме позивач не допускав суперечливої поведінки, а відповідні висновки суду апеляційної інстанції є помилковими.

Оскільки з урахуванням обставин справи позивач і відповідач зловживали правами, в задоволенні позовних вимог про стягнення боргу з колишньої дружини відповідача слід відмовити саме з цієї підстави.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 09 липня 2025 року у справі № 947/5939/20 (провадження № 61-7016св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129025048>.

5.4. При стягненні пені за прострочення сплати аліментів діє презумпція вини платника аліментів у виникненні заборгованості. Обов'язок доведення відсутності своєї вини в несплаті аліментів та наявності об'єктивних перешкод для своєчасної сплати покладається на платника аліментів

16 липня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, третя особа – Бориспільський ВДВС у Бориспільському районі Київської області Центрального міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Київ), про стягнення пені за прострочення сплати аліментів.

Позов мотивовано тим, що рішенням суду стягнуто з відповідача на її користь аліменти на утримання малолітньої дитини щомісячно, починаючи стягнення з 12 жовтня 2022 року та до досягнення дитиною повноліття, розмір яких підлягає індексації відповідно до закону. Відповідач аліменти своєчасно не сплачує та має заборгованість зі сплати аліментів, що є підставою для стягнення з відповідача на її користь пені за прострочення сплати аліментів на утримання дитини.

Суд першої інстанції позов задовольнив частково, мотивуючи своє рішення тим, що відповідач належним чином не сплачував аліменти у визначеному рішенням суду розмірі, через що утворилася заборгованість, тому відповідно до ст. 196 СК України позивач має право на стягнення неустойки (пені) за прострочення сплати аліментів.

Апеляційний суд змінив рішення суду першої інстанції шляхом зменшення розміру пені, урахувавши майновий стан відповідача, зокрема, відсутність доказів про доходи останнього та те, що він є внутрішньо переміщеною особою.

Верховний Суд не погодився з висновками апеляційного суду, постанову скасував, залишив у силі рішення суду першої інстанції з огляду на таке.

Частинами 1 та 2 ст. 196 СК України встановлено, що у разі виникнення заборгованості з вини особи, яка зобов'язана сплачувати аліменти за рішенням суду або за домовленістю між батьками, одержувач аліментів має право на стягнення неустойки (пені) у розмірі одного відсотка суми несплачених аліментів за кожен день прострочення від дня прострочення сплати аліментів до дня їх повного погашення або до дня ухвалення судом рішення про стягнення пені, але не більше 100 % заборгованості.

Відповідач зобов'язаний довести відсутність його вини у виникненні заборгованості зі сплати аліментів і сплачувати аліменти, що свідчить про наявність презумпції вини платника аліментів у виникненні заборгованості з їх сплати та є підставою для застосування до відповідача відповідальності, передбаченої ч. 1 ст. 196 СК України.

Апеляційний суд усупереч закону не зазначив, якими саме доказами підтверджується факт, що заборгованість зі сплати аліментів утворилась не з вини відповідача.

Посилання суду апеляційної інстанції на відсутність у матеріалах справи доказів про доходи останнього та те, що він є внутрішньо переміщеною особою є помилковими, оскільки саме на платника аліментів покладено обов'язок доводити матеріальний та/або сімейний стан платника аліментів як підстави для зменшення розміру пені. Такий матеріальний та/або сімейний стан платника аліментів має доводити платник на момент, коли відбулося прострочення чи повна несплата аліментів.

Однак відповідач не спростував презумпцію вини платника аліментів у виникненні заборгованості з їх сплати, що є правовою підставою для застосування до нього відповідальності, передбаченої ч. 1 ст. 196 СК України.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 16 липня 2025 року у справі № 359/6170/24 (провадження № 61-2625св25) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128993202>.

6. Спори, що виникають із спадкових правовідносин

6.1. При визначенні розміру обов'язкової частки у спадщині враховуються лише спадкоємці, які є живими на час відкриття спадщини. Якщо один із спадкоємців першої черги помер до відкриття спадщини, він не враховується при визначенні розміру обов'язкової частки. Розмір обов'язкової частки становить половину частки, яка належала б непрацездатному спадкоємцю при спадкуванні за законом з урахуванням лише живих на момент відкриття спадщини спадкоємців першої черги

02 липня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_2 у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, третя особа – приватний нотаріус Первомайського районного нотаріального округу Миколаївської області, про визнання недійсними свідоцтва про право на спадщину за заповітом і за законом та визнання права власності на спадкове майно.

Позов мотивовано тим, що за життя спадкодавець заповів усе належне йому майно дочці, однак позивач є інвалідом I групи, досяг 62 років, тому він має право на обов'язкову частку у спадщині. За заявами сторін про прийняття спадщини після смерті батька приватний нотаріус видала позивачу свідоцтво про право на спадщину за законом на обов'язкову частку в розмірі 1/6 частки квартири, а доньці спадкодавця – свідоцтво про право на спадщину

за заповітом на 5/6 часток квартири. Позивач з таким поділом не погоджується і вважає, що нотаріус неправильно визначив частки, оскільки в разі спадкування за законом після смерті батька позивач мав би право на 1/2 частку квартири.

Суд першої інстанції частково задовольнив позов, зазначивши про те, що, хоча спадкодавець визначив коло спадкових прав своєї дочки заповітом, однак, враховуючи право на обов'язкову частку у спадщині непрацездатного сина спадкодавця, незалежно від змісту заповіту він повинен спадкувати половину частки, яка б належала йому у разі спадкування за законом.

Апеляційний суд змінив резолютивну частину рішення суду першої інстанції. Судове рішення мотивовано тим, що суд першої інстанції дійшов обґрунтованого висновку про безпідставне визначення нотаріусом права спадкоємиці за заповітом на спадкування 5/6 часток квартири. Внаслідок цього було порушено право позивача та безпідставно зменшено його частку у праві на спадкування зазначеної квартири до 1/6 частки. За таких обставин розмір частки у спадковому майні позивача складає 1/4 частку, а розмір відповідача – 3/4 частки.

Верховний Суд погодився з висновками суду першої інстанції, в незмінній після апеляційного перегляду частині, та постановою апеляційного суду, зазначив таке.

В підпункті 5.10 п. 5 глави 10 розділу II Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженого Наказом Міністерства юстиції України від 22 лютого 2012 року № 296/5, зазначено, що при визначенні розміру обов'язкової частки нотаріусу слід враховувати, що ч. 1 ст. 1241 ЦК України встановлено, що обов'язкова частка у спадщині визначається незалежно від змісту заповіту в розмірі половини частки, яка належала б кожному із спадкоємців у разі спадкування за законом. При визначенні розміру обов'язкової частки у спадщині нотаріус враховує всіх спадкоємців за законом, які могли б бути закликані до спадкування, якби порядок спадкування не було змінено заповідачем. Нотаріус пропонує як спадкоємцю за заповітом, так і спадкоємцю, що має право на обов'язкову частку у спадщині, вказати у своїх заявах про прийняття спадщини всіх спадкоємців за законом.

Отже, у зв'язку із наявністю двох спадкоємців першої черги та відповідно до положень ст. 1241 ЦК України, згідно із якими обов'язкова частка у спадщині визначається незалежно від змісту заповіту у розмірі половини частки, яка належала б кожному із спадкоємців у разі спадкування за законом, то розмір обов'язкової частки позивача складає 1/4 частку спадкового майна, а відповідач має право на спадкування за заповітом 3/4 часток квартири.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 02 липня 2025 року у справі № 484/3855/23 (провадження № 61-9491св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128595334>.

6.2. Реєстрація права власності на будинок, набутий під час шлюбу, лише за одним з подружжя не припиняє право власності іншого з подружжя на 1/2 частку в такому майні, а також не впливає на право спадкування цієї частки спадкоємцями після смерті другого з подружжя. Спадкоємці, які фактично вступили у володіння спадщиною, вважаються такими, що прийняли спадщину, і мають право на оформлення спадкових прав незалежно від часу, що минув після відкриття спадщини

23 липня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_3 у справі за позовом ОСОБА_1, в інтересах якої діє законний представник (матір) ОСОБА_2, до Стрийської районної військової адміністрації Львівської області та ОСОБА_3 про визнання незаконним і скасування рішення, визнання недійсним свідоцтва про право особистої власності на нерухоме майно та визнання права на спадщину.

Обґрунтовуючи позовні вимоги, позивач зазначала, що спірний житловий будинок є об'єктом спільної сумісної власності подружжя ОСОБА_4 (дід позивача) і ОСОБА_5 (баба позивача). Після смерті баби право на 1/2 частку будинку у рівних частках (по 1/4) успадкували дід та їхній син ОСОБА_6 (батько позивача), після смерті якого вона прийняла спадщину на його 1/4 частку, однак не може оформити право, оскільки воно не визнається Стрийською РВА та оспорується ОСОБА_3, яка вважає себе єдиною спадкоємицею всього домоволодіння.

Суд першої інстанції відмовив у задоволенні позову, оскільки бабою позивача не був визначений розмір частки у праві спільної власності з її чоловіком, дідом позивача, на спірний будинок, як і не встановлено, що батько позивача за життя прийняв спадщину після смерті своєї матері у вигляді 1/4 частку спірного будинку, тому відсутні підстави стверджувати про наявність у позивача як дочки, права на цю спадщину після його смерті.

Суд апеляційної інстанції скасував рішення суду першої інстанції та частково задовольнив позов. Судове рішення мотивоване тим, що спірний будинок збудовано за час шлюбу дідом і бабою, а тому він був об'єктом спільної сумісної власності подружжя. Батько позивача прийняв спадщину після смерті своєї матері в розмірі 1/4 частки спірного будинку, а позивач прийняла спадщину після смерті свого батька.

Верховний Суд погодився з висновками апеляційного суду, зазначивши, що реєстрація права власності на майно, набуте під час шлюбу, лише за одним із подружжя не змінює його правового статусу як об'єкта спільної сумісної власності та не може припинити право власності іншого з подружжя, яке

виникло в момент набуття такого майна. Спадкоємці померлого подружжя мають право успадкувати його частку в спільному майні подружжя незалежно від того, за ким із подружжя було зареєстроване право власності на таке майно.

Тобто неповнолітня ОСОБА_1 прийняла спадщину після смерті свого батька, отже апеляційний суд дійшов обґрунтованого висновку про визнання за ОСОБА_1 в порядку спадкування за законом права на 1/4 частку домоволодіння.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 23 липня 2025 року у справі № 456/3974/22 (провадження № 61-9606св24) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129113592>.

6.3. Визнання недійсним нікчемного правочину чи встановлення нікчемності правочину не є належними способами захисту права чи інтересу. За наявності спору щодо правових наслідків недійсного правочину, який одна зі сторін чи інша заінтересована особа вважає нікчемним, суд перевіряє відповідні доводи та в мотивувальній частині судового рішення, застосувавши відповідні положення норм матеріального права, підтверджує чи спростовує обставину нікчемності правочину. Непідписання заповіту заповідачем свідчить про порушення вимог щодо його форми, що тягне за собою нікчемність заповіту відповідно до ч. 1 ст. 1257 ЦК України

24 липня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження касаційну скаргу ОСОБА_2 у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про визнання заповіту недійсним.

На обґрунтування заявлених вимог позивач посилався на те, що на війні загинув його батько, а він є спадкоємцем першої черги за законом, який прийняв спадщину 25 травня 2023 року. 04 серпня 2022 року батько склав заповіт на користь відповідача. Позивач вказував, що батько наказом командира військової частини від 25 березня 2022 року зарахований в розпорядження командира військової частини. 04 серпня 2022 року батькові не надавалися накази про тимчасове звільнення зі служби, що підтверджує факт неможливості підписання ним заповіту. Заповіт має бути особисто підписаний заповідачем. Однак підпис в заповіті від 04 серпня 2022 року, вчиненому батьком на ім'я відповідача, яким він ніби все своє майно заповів останній, заповідачу не належить та не відповідає його волі.

Суд першої інстанції відмовив у задоволенні позову, керуючись тим, що позов необґрунтований, оскільки заповіт підписаний спадкодавцем, що підтверджує висновок експерта.

Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції та задовольнив позов. Судове рішення мотивовано тим, що заповіт не підписаний спадкодавцем,

а висновок експерта спростовується листом командира військової частини, а тому слід визнати заповіт недійсним.

Верховний Суд скасував постанову апеляційного суду та змінив мотивувальну частину рішення суду першої інстанції з огляду на таке.

Заповіт має бути особисто підписаний заповідачем (абз. 1 ч. 2 ст. 1247 ЦК України).

Частиною 1 ст. 1257 ЦК України передбачено, що заповіт, складений особою, яка не мала на це права, а також заповіт, складений з порушенням вимог щодо його форми та посвідчення, є нікчемним.

Непідписання заповіту заповідачем свідчить, що заповіт складено з порушенням вимог щодо його форми та відповідно до ч. 1 ст. 1257 ЦК України це має наслідком його нікчемність.

Суди попередніх інстанцій не звернули уваги, що визнання недійсним нікчемного правочину чи встановлення нікчемності правочину не є належними способами захисту права чи інтересу. За наявності спору щодо правових наслідків недійсного правочину, одна зі сторін якого чи інша заінтересована особа вважає його нікчемним, суд перевіряє відповідні доводи та у мотивувальній частині судового рішення, застосувавши відповідні положення норм матеріального права, підтверджує чи спростовує обставину нікчемності правочину.

Отже, рішення суду першої інстанції підлягає зміні в мотивувальній частині, оскільки в задоволенні позову потрібно відмовити внаслідок того, що позовна вимога про визнання нікчемного заповіту недійсним не є належним способом захисту прав і підстав для кваліфікації заповіту як нікчемного немає.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 24 липня 2025 року у справі № 570/2752/23 (провадження № 61-7196св25) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129113621>.

6.4. У разі смерті набувача за договором довічного утримання раніше за відчужувача виникає правонаступництво щодо майна і обов'язків за договором. Якщо спадкоємець прийняв спадщину після смерті набувача, подавши відповідну заяву, до нього переходять права на майно та обов'язки за договором довічного утримання. При цьому, якщо відчужувач за життя не заявляв про неналежне виконання умов договору й не звертався до суду щодо його розірвання, немає підстав вважати договір невиконаним

30 липня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за позовом ОСОБА_1 до Запорізької міської ради про визнання права власності у порядку спадкування за законом та припинення обтяження.

На обґрунтування заявлених вимог позивач посилялася на те, що у травні 2003 року між ОСОБА_4 (відчужувач) та ОСОБА_3 (набувач) був укладений договір довічного утримання, відповідно до умов якого ОСОБА_4 передала у власність ОСОБА_3 належну їй на праві приватної власності квартиру, а остання зобов'язалась довічно утримувати відчужувача. ОСОБА_3 є матір'ю позивача. Після смерті матері, позивач у встановлений законом строк фактично прийняла спадщину, подавши до державної нотаріальної контори відповідну заяву про прийняття спадщини. Після смерті ОСОБА_4 спадкова справа нотаріусом не заводилась. Станом на час смерті ОСОБА_4 договір довічного утримання був чинним. Постановою державного нотаріуса від 02 грудня 2023 року відмовлено у видачі на ім'я ОСОБА_1 свідоцтва про право на спадщину на квартиру, так як ОСОБА_4, відчужувач за договором довічного утримання, померла, тому відсутні підстави видати свідоцтво про право на спадщину за законом на майно, набуте за договором довічного утримання (догляду), у зв'язку зі смертю набувача.

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився суд апеляційної інстанції, відмовив у задоволенні позову, оскільки набувач за договором довічного утримання ОСОБА_3 померла раніше відчужувача, а тому відповідно до ст. 757 ЦК України обов'язки за договором довічного утримання мала виконувати спадкоємець набувача, тобто позивач. Проте позивач не надала доказів, що вона виконувала умови договору.

Верховний Суд не погодився з рішеннями судів попередніх інстанцій, скасував їх та ухвалив нове рішення, яким позов частково задовольнив, з огляду на таке.

Оскільки набувач померла раніше відчужувача, то у такому разі виникає правонаступництво щодо майна, яке стало власністю набувача, а також обов'язків, що складали зміст обов'язку набувача за договором довічного утримання (ч. 1 ст. 757 ЦК України).

У п. 7.8. Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України зазначено, що у разі смерті фізичної особи – набувача за договором довічного утримання (догляду) при відсутності у неї спадкоємців або при відмові їх від договору довічного утримання (догляду) нотаріус за письмовою заявою відчужувача припиняє дію цього договору, про що на всіх його примірниках робить відповідний напис з посиланням на ст. 757 ЦК України. Факт смерті набувача підтверджується свідоцтвом державного органу реєстрації актів цивільного стану про смерть.

Позивач у встановленому законом порядку звернулася із заявою до державної нотаріальної контори про прийняття спадщини після смерті набувача ОСОБА_3, яка померла раніше відчужувача ОСОБА_4, тобто свідомо прийняла рішення про прийняття усіх прав та обов'язків, які належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок її смерті.

Отже, до позивача, крім обов'язків за договором довічного утримання, перейшло право на спадкове майно, яке залишилося після смерті її матері, з часу відкриття спадщини.

Правочин є правомірним, якщо його недійсність прямо не встановлена законом або якщо він не визнаний судом недійсним (ст. 204 ЦК України).

Суди не звернули уваги на те, що за життя ОСОБА_4 не заявляла про неналежне виконання ОСОБА_3 чи її правонаступником ОСОБА_1 умов укладеного договору та не зверталася до суду з позовом про розірвання договору довічного утримання.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 30 липня 2025 року у справі № 336/13057/23 (провадження № 61-4001св25) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129213112>.

7. Спори, пов'язані з відшкодуванням шкоди

7.1. Грошова компенсація за житло, зруйноване внаслідок збройної агресії рф до 24.02.2022 року, виплачується в межах встановленого Порядком № 947 максимального розміру 300 000,00 грн. Розробка інших механізмів компенсації за пошкодження майна після 24.02.2022 не є дискримінацією, оскільки надання пільг та компенсацій окремим категоріям осіб у випадках, передбачених законом, не вважається дискримінацією згідно із законодавством

02 липня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за позовом ОСОБА_1 до Донецької обласної державної адміністрації та Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, третя особа – Кабінет Міністрів України, про стягнення компенсації за руйнування будинку внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру, спричиненої збройною агресією російської федерації.

На обґрунтування заявлених вимог позивач посилялася на те, що вона мала у власності квартиру, яку внаслідок артилерійських обстрілів було зруйновано, що підтверджується актом обстеження житла, зруйнованого (пошкодженого) внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру, спричиненої збройною агресією російської федерації. Позивач отримала компенсацію за зруйноване житло у розмірі 300 000,00 грн, однак вважає, що розмір грошової компенсації за належну їй квартиру згідно з вартістю квадратного метра за показниками опосередкованої вартості спорудження житла у регіонах України, становить 915 660,00 грн.

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився суд апеляційної інстанції, відмовив у задоволенні позову, мотивуючи своє рішення, зокрема тим,

що правовою підставою для виплати позивачу компенсації за зруйноване житло є спеціальний нормативно-правовий акт щодо надання грошової допомоги та відшкодування шкоди особам, які постраждали від надзвичайних ситуацій воєнного характеру, спричинених збройною агресією російської федерації – Порядок № 947. Позивач скористалася правом на отримання компенсації, та отримала її у максимально визначеному зазначеним порядком розмірі у сумі 300 000,00 грн.

Верховний Суд погодився з висновками судів попередніх інстанцій, зазначивши, що держава виконала позитивні зобов'язання та розробила компенсаційний механізм відшкодування вартості зруйнованого (пошкодженого) житла, позивач отримала належну їй суму грошової компенсації за зруйновану квартиру, рішення комісії та/або сам нормативно-правовий акт, яким регулюється механізм виплати грошової компенсації за зруйноване житло, не оскаржувала.

22 травня 2023 року набрав чинності Закон України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією російської федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією російської федерації проти України», який визначає правові та організаційні засади надання компенсації за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією російської федерації проти України, з дня набрання чинності Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року, тобто з 24 лютого 2022 року.

Отже, розробка інших механізмів щодо компенсації за пошкодження та знищення об'єктів нерухомого майна після 24 лютого 2022 року не свідчить про дискримінацію громадян України.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 02 липня 2025 року у справі № 202/3809/22 (провадження № 61-14156св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128626856>.

8. Справи окремого провадження

8.1. Наявність копії свідоцтва про смерть, виданого уповноваженим органом іноземної держави, виключає необхідність встановлення факту смерті особи в судовому порядку. Неможливість отримання оригіналу документа про смерть особи через розірвання дипломатичних відносин між державами не може бути достатньою правовою підставою для судового встановлення факту смерті такої особи

02 липня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за заявою ОСОБА_1 про встановлення факту смерті.

Заявник звернулася до суду із заявою про встановлення факту смерті спадкодавиці на території рф, посиляючись на те, що остання померла у м. Перм Пермського краю рф, що підтверджується копією свідоцтва про смерть, виданого відповідним відділом управління записів актів цивільного стану. Заявниця є спадкоємицею за заповітом, однак спадщину оформити немає можливості у зв'язку з відсутністю оригіналу свідоцтва про смерть спадкодавиці.

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, відмовив у задоволенні заяви, мотивуючи своє рішення відсутністю необхідності у встановленні факту смерті спадкодавиці, оскільки цей факт підтверджується належним документом, виданим відповідно до законодавства іноземної держави. Суди взяли до уваги, що свідоцтво про смерть спадкодавиці було видане на території рф до розірвання дипломатичних відносин та має бути прийнято органами державної влади України як доказ смерті.

ВС погодився з такими висновками судів попередніх інстанцій та відхилив доводи касаційної скарги щодо можливості встановлення юридичного факту за умови неможливості отримання оригіналу документа, який посвідчує цей факт, оскільки така обставина сама по собі не є підставою для обов'язкового задоволення відповідної заяви.

У справі, що переглядалася, встановлено, що наявна у заявника копія свідоцтва про смерть, видана уповноваженим органом рф, тому відсутня необхідність у встановленні факту смерті спадкодавиці, оскільки це підтверджується належним документом, виданим відповідно до законодавства іноземної держави.

При цьому ВС зауважив, що спір щодо спадкового майна може бути вирішений у порядку позовного провадження.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 02 липня 2025 року у справі № 186/227/24 (провадження № 61-4806св25) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128653912>.

8.2. Факт батьківства особи, яка не перебувала в шлюбі з матір'ю дитини, встановлюється в порядку окремого провадження виключно в разі смерті такої особи або визнання її померлою. Якщо особа вважається зниклою безвісти, але немає відомостей про її смерть чи рішення суду про визнання її померлою, встановлення батьківства такої особи здійснюється шляхом подання позову про визнання батьківства в порядку позовного провадження

09 липня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за заявою ОСОБА_1, заінтересовані особи: ОСОБА_2, Дніпровський відділ державної реєстрації актів цивільного стану у Дніпровському районі Дніпропетровської області Південного міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Одеса), про встановлення факту батьківства за особою, яка зникла безвісти.

Заявниця просила встановити факт батьківства особи, яка зникла безвісти, щодо своєї дитини, змінити актовий запис про народження та анкетні дані дитини для оформлення пенсії у зв'язку з втратою годувальника.

Відмовляючи у відкритті провадження у справі, районний суд, із висновками якого погодився і суд апеляційної інстанції, мотивував своє рішення, зокрема тим, що для розгляду судом в порядку окремого провадження заяви про встановлення факту батьківства необхідною умовою є встановлений факт смерті ймовірного батька дитини. Відсутність відомостей щодо смерті ймовірного батька дитини виключає можливість розгляду такої заяви в порядку окремого провадження.

ВС погодився з такими висновками, зазначивши, що передумовою звернення до суду із заявою про встановлення факту батьківства відповідно до ч. 1 ст. 130 СК України є запис про батька дитини у книзі записів народжень за вказівкою матері, а також смерть того, чиє батьківство встановлюється, або чиє оголошення такої особи померлим.

Таким чином, на переконання колегії суддів, відсутність судового рішення про визнання ймовірного батька дитини померлим або належних доказів його смерті виключає саму можливість звернення до суду із заявою про встановлення факту батьківства в порядку окремого провадження на підставі ст. 130 СК України. У разі відсутності відомостей про смерть особи, батьківство якої встановлюється, необхідним є звернення до суду із позовом про визнання батьківства у порядку ст. 128 СК України.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 09 липня 2025 року у справі № 201/1017/25 (провадження № 61-5429св25) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128780665>.

8.3. Встановлення особи в судовому порядку для видачі документів, що посвідчують особу, можливе лише після проведення процедури ідентифікації та за наявності доказів неможливості встановлення особи компетентними органами в позасудовому порядку. Для звернення до суду із заявою про встановлення особи обов'язковими документами є свідоцтво про народження і документи щодо неможливості встановлення особи після проведення процедури ідентифікації

09 липня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за заявою ОСОБА_1, заінтересована особа Головне управління Державної міграційної служби України в Дніпропетровській області, про встановлення факту, що має юридичне значення.

На обґрунтування заяви зазначила, що вона народилася в місті Баку Азербайджанської РСР та у 1978 році отримала паспорт громадянина колишнього СРСР. На початку 1989 року заявниця зі своєю сім'єю виїхала до м. Дніпропетровська Української РСР. Після проголошення незалежності України вона зверталась до відділу паспортного столу, проте паспорт громадянина України на її ім'я не видавався, при цьому паспорт громадянина колишнього СРСР був втрачений.

Посилаючись на те, що на момент проголошення незалежності України вона постійно проживала на її території, але підтвердити цей факт не має можливості, заявник просила задовольнити вимоги її заяви.

Суд першої інстанції задовольнив заяву.

Апеляційний суд не погодився з висновками суду першої інстанції, рішення скасував, ухвалив нове рішення, яким відмовив у задоволенні заяви, оскільки у заявника на час звернення до суду із цієї заявою відсутній паспорт громадянина України й втрата паспорта СРСР офіційно нічим не підтверджена, а пояснення свідків не можуть бути покладені в основу судового рішення. Без проведення процедури встановлення особи та результатів проведення процедури встановлення особи неможливо встановити особу в судовому порядку.

Верховний Суд змінив постанову суду апеляційної інстанції, виклавши її мотивувальну частину в редакції цієї постанови, роз'яснивши, що ідентифікація особи – це процес встановлення особи шляхом порівняння наданих даних (параметрів), у тому числі біометричних, з наявною інформацією про особу в реєстрах, картотеках, базах даних тощо. У разі неможливості встановити особу

відповідними органами особа встановлюється за рішенням суду про встановлення факту, що має юридичне значення, для видачі документів, що посвідчують особу та підтверджують громадянство України. Основними документами, які дозволяють особі звернутися до суду, мають бути свідоцтво про народження особи та документи щодо неможливості встановити особу після проведення процедури ідентифікації у позасудовому порядку.

У справі, що переглядалась, заявниця не надала доказів, що вона зверталася до компетентних органів Азербайджанської Республіки (міграційної служби, органів внутрішніх справ або посольства) з метою отримання документів чи інформації про громадянство, паспорт громадянина СРСР або інші посвідчення особи. Такі документи могли б стати підставою для встановлення її особи ДМС України.

Оскільки заявник не довела, що вичерпала можливості для встановлення своєї особи в позасудовому порядку, підстав для встановлення її особи в судовому порядку немає.

При цьому ВС зазначив, що відсутність підстав для встановлення особи заявника у судовому порядку унеможлиблює вирішення та задоволення і її заяви про встановлення факту постійного проживання на території України станом на 24 серпня 1991 року.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 09 липня 2025 року у справі № 203/2326/23 (провадження № 61-2322св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128844734>.

8.4. Подання органу опіки та піклування про призначення другого опікуна над недієздатною особою має бути належно обґрунтованим і містити докази неможливості виконання обов'язків першим опікуном. В умовах воєнного стану під час розгляду питання про призначення опікуном військовозобов'язаної особи орган опіки повинен додатково з'ясувати доцільність такого призначення, враховуючи конституційний обов'язок захисту Вітчизни та можливість виконання функцій опікуна іншими особами

23 липня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за заявою ОСОБА_1, заінтересовані особи: Управління праці та соціального захисту населення ВК Коростенської міської ради Житомирської області, ОСОБА_2, про призначення другим (додатковим) опікуном над недієздатною особою.

На обґрунтування вимог заявник посилався на те, що ОСОБА_3 (рідний брат) є інвалідом з дитинства першої групи «А» безстроково, потребує постійного стороннього догляду та нагляду. Зазначав, що ОСОБА_2 у зв'язку із сімейними обставинами не може постійно знаходитися поряд з підопічним як того потребує

останній, тому він завжди їй допомагає. Управління праці та соціального захисту населення пропонує призначити його другим опікуном ОСОБА_3, оскільки останній внаслідок стійкого психічного розладу не здатний усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними (потребує призначення опікуна).

Суди першої та апеляційної інстанцій відмовили у задоволенні заяви, керуючись тим, що відсутні докази на підтвердження існування підстав для необхідності призначення другого опікуна над недієздатною особою, задоволення заяви може створити передумови для ухилення заявника від мобілізації на період воєнного стану, який є особою призовного віку відповідно до Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію».

Верховний Суд погодився з висновками судів з огляду на таке.

Призначення опікуна недієздатної особи здійснюється за поданням органу опіки та піклування, яке повинне відповідати вимогам закону щодо його обґрунтованості та змісту, має бути подано в належній процесуальній формі згідно з вимогами ЦПК України. При внесенні подання орган опіки та піклування має врахувати якнайкращі інтереси особи, над якою встановлюється опіка.

Однак у поданні органом опіки та піклування не було з'ясовано питання можливості призначення опікуном ОСОБА_1, який є військовозобов'язаним, а в умовах воєнного стану орган опіки має належно з'ясувати питання доцільності призначення саме його опікуном, урахувавши закріплений у Конституції України обов'язок захисту Вітчизни та загальну мобілізацію, з урахуванням усіх обставин, у тому числі здатності виконання функцій опікуна недієздатної особи іншими особами, зокрема раніше призначеним опікуном ОСОБА_2.

Саме орган опіки та піклування на підставі звернення особи чоловічої статі призовного віку із заявою про призначення його опікуном недієздатної особи, враховуючи введений у державі воєнний стан та закріплений ст. 65 Конституції України обов'язок щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, повинен з'ясувати необхідність такого, уникаючи можливих зловживань в цьому питанні, та належно мотивувати своє подання про можливість призначення особи опікуном та, перш за все, необхідність такого.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 23 липня 2025 року у справі № 279/3630/24 (провадження № 61-1047св25) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129113719>.

9. Застосування норм процесуального права

9.1. Заміна померлого боржника на його правонаступників у виконавчому листі до відкриття виконавчого провадження здійснюється на підставі ч. 5 ст. 442 ЦПК України та не потребує відновлення закінченого виконавчого провадження. При цьому обов'язковою умовою є допустимість правонаступництва у спірних правовідносинах і встановлення кола спадкоємців померлого боржника

02 липня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу АТ «Райффайзен Банк» у справі за заявою АТ «Райффайзен Банк» про заміну сторони у виконавчому листі.

На обґрунтування заяви банк зазначив, що рішенням районного суду від 22 листопада 2016 року стягнуто з боржника на користь банку заборгованість за кредитом і відсотками, на підставі якого видано виконавчий лист, який стягувачем пред'явлено до примусового виконання. Боржник помер, його спадкоємцями є його дружина та неповнолітній син. У зв'язку зі смертю боржника за невиконаним зобов'язанням виникла необхідність у заміні його правонаступниками, якими є дружина та неповнолітній син, у виконавчому листі на підставі ч. 5 ст. 442 ЦПК України.

Суд першої інстанції задовольнив заяву, зазначивши, що ОСОБА_2 та її неповнолітній син є спадкоємцями померлого боржника, які прийняли спадщину. Виконавче провадження з виконання виконавчого листа було закрито постановою державного виконавця від 09 грудня 2022 року у зв'язку зі смертю боржника. Оскільки рішення суду про задоволення вимог кредитора не виконане боржником, що не припиняє зобов'язальних правовідносин сторін, тому наявні підстави для заміни сторони боржника його правонаступниками у виконавчому листі.

Апеляційний суд не погодився з висновками суду першої інстанції, ухвалу скасував, у задоволенні заяви відмовив, зазначивши, що про неможливість замінити сторону виконавчого провадження, яке було закінчене, якщо не існує підстав для відновлення виконавчого провадження, з приводу чого особа має звернутися до суду, надавши переконливі аргументи щодо такого відновлення.

Верховний Суд не погодився з висновками апеляційного суду, постанову суду апеляційної інстанції скасував, а ухвалу суду першої інстанції залишив в силі з огляду на таке.

Процесуальне правонаступництво у виконавчому провадженні – це заміна на будь-якій стадії саме виконавчого провадження як юридичного процесу стягувача або боржника іншою особою у зв'язку з її вибуттям, тобто підставою заміни боржника внаслідок правонаступництва є настання певних обставин, які мають юридичне значення і в результаті яких виникають цивільні права та обов'язки, або пряма вказівка акта цивільного законодавства, що не

залежить від умов та порядку здійснення виконавчого провадження органами і посадовими особами.

На стадії виконання судового рішення як на завершальній стадії судового провадження можлива заміна сторони у виконавчому провадженні як юридичному процесі правонаступником за наявності відкритого виконавчого провадження.

Наявність судового рішення про задоволення вимог кредитора, яке не виконане боржником, не припиняє зобов'язальних правовідносин сторін.

Предметом правового регулювання за заявою банку є можливість заміни померлого боржника у виконавчому документі на його правонаступника, у даному випадку поза межами виконавчого провадження.

У цій справі правовідносини щодо виконання зобов'язання за виконавчим листом передбачають правонаступництво. При цьому, заявник просив суд замінити боржника на його правонаступників у виконавчому листі, а не у виконавчому провадженні, як помилково зазначив апеляційний суд. Зазначене спростовує необхідність поновлення виконавчого провадження, оскільки заміна боржника у виконавчому листі здійснюється поза межами виконавчого провадження.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 02 липня 2025 року у справі № 295/16037/14 (провадження № 61-4862св25) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128685677>.

9.2. Дитина, яка досягла 14 років, але не була залучена як сторона або третя особа у справі про позбавлення батьківських прав і не пред'являла самостійного позову, не має права на апеляційне оскарження рішення суду першої інстанції, оскільки таке рішення не вирішує питання про її права, свободи, інтереси та обов'язки в розумінні ст. 352 ЦПК України. Інтереси дитини забезпечуються через можливість висловлення нею своєї думки під час розгляду справи й право на самостійне звернення до суду відповідно до ст. 165 СК України

24 липня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 та ОСОБА_2 у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_3, третя особа – Орган опіки та піклування Сихівської районної адміністрації Львівської міської ради, про позбавлення батьківських прав.

Суд першої інстанції відмовив у задоволенні позову.

Не погодившись з судовим рішенням, позивач та ОСОБА_2 (дитина), яка не брала участі у розгляді справи, його оскаржили.

Апеляційний суд погодився з висновками суду першої інстанції, рішення суду та залишив без змін.

Верховний Суд не погодився з постановою суду апеляційної інстанції в частині перегляду рішення суду першої інстанції за апеляційною скаргою дитини, постанову в цій частині скасував, а справу в скасованій частині направив на новий розгляд до суду апеляційної інстанції з огляду на таке.

У цій справі з апеляційною скаргою звернувся син сторін у справі, який не брав участі у розгляді справи, але вважав, що рішення суду першої інстанції вирішує питання про його права та інтереси.

Відповідно до ст. 352 ЦПК України особа, яка не була учасником справи, має право на апеляційне оскарження, якщо суд вирішив питання про її права, свободи, інтереси чи обов'язки. Проте така особа повинна довести наявність правового зв'язку зі сторонами спору або безпосередньо з рішенням суду.

Однак апеляційний суд не з'ясував, чи вирішено рішенням суду першої інстанції питання про права та інтереси заявника, чого вимагає закон.

Верховний Суд наголосив, що в спорах про позбавлення батьківських прав суд вирішує спір між батьками, а дитина, навіть якщо досягла 14 років, не вважається стороною спору. Її права не вирішуються у значенні ст. 352 ЦПК, якщо вона сама не зверталася з позовом.

Такий підхід не позбавляє права дитини, яка досягла 14 років, на самостійне звернення до суду на підставі ст. 165 СК України.

У разі незгоди із судовим рішенням, один із батьків має право на його оскарження, діючи в якнайкращих інтересах дитини та реалізуючи її позицію.

Наведене свідчить про те, що дитина, яка досягла 14 років, не буде обмежена в процесуальних можливостях доступу до суду.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 24 липня 2025 року у справі № 462/7163/23 (провадження № 61-334св25) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129277867>.

9.3. Забезпечення позову шляхом накладення арешту на майно допускається виключно щодо майна, яке належить відповідачу у справі. Накладення арешту на майно третьої особи, яка не є стороною у справі, є неправомірним та порушує принципи цивільного судочинства. Подальше залучення власника майна до участі у справі як третьої особи не легітимізує накладення арешту на його майно, оскільки третя особа не є стороною у справі

30 липня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_3 у справі за позовом ОСОБА_1, ОСОБА_2 до ТОВ «Правовий захист нерухомості», приватного нотаріуса Київського міського нотаріального округу, Департаменту земельних ресурсів виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації), третя особа – приватний нотаріус Київського міського нотаріального округу, про

визнання права постійного користування, скасування державної реєстрації права власності.

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, задовольнив заяву про забезпечення позову, оскільки між сторонами виник спір щодо визнання права постійного користування земельною ділянкою, яка на праві власності належить ОСОБА_3. На час розгляду справи існує достатньо обґрунтоване припущення, що ОСОБА_3 як власник спірного майна може розпорядитися ним, зокрема відчужити його іншим особам до вирішення справи по суті, що у подальшому може утруднити ефективний захист або поновлення порушених чи оспорюваних прав або інтересів позивачів, за захистом яких вони звернулися до суду.

Верховний Суд не погодився з висновками судів попередніх інстанцій, рішення судів скасував, ухвалив нове рішення, яким відмовив у задоволенні заяви, з огляду на таке.

Цивільне процесуальне законодавство не зобов'язує суд при розгляді питань про забезпечення позову перевіряти обставини, які мають значення для справи, а лише запобігає ситуації, при якій може бути утруднено чи стане неможливим виконання рішення у разі задоволення позову.

Вживаючи заходи забезпечення позову та накладаючи арешт на спірну земельну ділянку, суди зазначили, що між сторонами виник спір і невжиття вказаних заходів забезпечення позову у разі його задоволення може істотно ускладнити чи зробити неможливим виконання рішення суду.

Судами встановлено, що на час постановлення ухвали про накладення арешту на спірну земельну ділянку її власником була ОСОБА_3, яку не було залучено до участі у справі.

Процесуальні дії суду, вчинені після постановлення ухвали про забезпечення позову, а саме залучення до участі у справі власника спірного майна, не свідчать про законність ухвали районного суду на час її постановлення. Крім того, ОСОБА_3 залучена до участі у справі в якості третьої особи, на майно якої не може бути накладено арешт, так як третя особа не є стороною у справі.

Ураховуючи викладене, суди усупереч закону не звернули уваги на те, що на момент задоволення районним судом заяви про забезпечення позову фактично було вирішено питання про права та охоронювані законом інтереси особи, яка є власником арештованого нерухомого майна та не є стороною у цій справі, що є недопустимим.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 30 липня 2025 року у справі № 752/22157/20 (провадження № 61-4734св25) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129213145>.

9.4. Спiр щодо встановлення факту перебування у трудових відносинах присяжного та зобов'язання внести виправлення в дату початку трудових відносин є публічно-правовим і підлягає розгляду в порядку адміністративного судочинства, оскільки присяжний має особливий статус, передбачений Конституцією України, а спори щодо реалізації права на проходження публічної служби розглядаються адміністративними судами

02 липня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за позовом ОСОБА_1 до ТУ ДСА України в Одеській області, третя особа – ГУ ПФУ в Одеській області, про встановлення факту перебування у трудових відносинах та зобов'язання вчинити певні дії.

На обґрунтування заявлених вимог позивачка посилалася на те, що рішенням Одеської обласної ради від 18 серпня 2017 року її призначено на посаду присяжного засідателя в районний суд, а рішенням Одеської міської ради від 22 липня 2020 року її включено до списку присяжних засідателів на строк до 22 липня 2023 року. Встановлення факту перебування у трудових відносинах з 18 серпня 2017 року та зобов'язання відповідача вчинити певні дії необхідне їй для здійснення перерахунку пенсії.

Суд першої інстанції, з висновком якого погодився апеляційний суд, відмовив у задоволенні позову, оскільки присяжні не перебувають у трудових відносинах із судами або ТУ ДСА України в Одеській області і будь-які цивільно-правові договори для виконання обов'язків присяжного не укладаються.

Верховний Суд не погодився з висновками судів попередніх інстанцій, скасував їх та закрити провадження у справі, з огляду на таке.

За присяжними на час виконання ними обов'язків у суді за місцем основної роботи зберігаються всі гарантії та пільги, визначені законом. Час виконання присяжним обов'язків у суді зараховується до всіх видів трудового стажу. Звільнення присяжного з роботи або переведення на іншу роботу без його згоди під час виконання ним обов'язків у суді не допускається.

До компетенції адміністративних судів належать спори фізичних чи юридичних осіб з органом державної влади, органом місцевого самоврядування, їхньою посадовою або службовою особою, предметом яких є перевірка законності рішень, дій чи бездіяльності цих органів (осіб), прийнятих або вчинених ними при здійсненні владних управлінських функцій, крім спорів, для яких законом установлений інший порядок судового вирішення.

Тому цей спiр в частині позовних вимог про зобов'язання відповідача внести виправлення в дату початку трудових відносин та надання копії трудового договору з відповідачем є публічно-правовим, а отже, належить до юрисдикції адміністративного суду.

Отже, з огляду на особливий правовий статус присяжного, вимоги, які заявила позивачка, про встановлення факту перебування у трудових відносинах, не підлягають розгляду в судовому порядку, і вона має можливість оскарження рішення відповідного органу у встановленому законом порядку.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 02 липня 2025 року у справі № 523/719/23 (провадження № 61-12211св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128780603>.

Огляд судової практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду (актуальна практика). Рішення, внесені до ЄДРСР, за липень 2025 року / Упоряд.: управління аналітичної та правової роботи Касаційного цивільного суду департаменту аналітичної та правової роботи / Відпов. за вип.: суддя ВС у КЦС, секретар Пленуму ВС канд. юрид. наук, доцент Д. Д. Луспеник. Київ, 2025. – 47 с.

Застереження: видання містить короткий огляд деяких судових рішень Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 [@supremecourt_ua](https://www.instagram.com/supremecourt_ua)

 t.me/supremecourtua

 x.com/supremecourt_ua

 so.supreme.court.gov.ua